

Interview

Karel Gildemacher: passie voor het Fries

MATTHIAS LEFEBVRE

Karel F. Gildemacher is geboren in Fryslân (de huidige officiële naam van Friesland) en woont er nog steeds. Hij heeft een proefschrift geschreven over de waternamen in Friesland. Hij is lang aan de slag geweest als onderwijzer, maar na enkele onderzoeksopdrachten over Friese toponiemen heeft hij het Gildemacher Naamkundig en Cultuurhistorisch Onderzoek en Advies opgericht. Dat bureau fungeert als aanspreekpunt voor allerlei vragen met betrekking tot het Fries. Het levert bijdragen over de kennis en het inzicht van het Friese landschap, over talige, culturele en historische aspecten en over de rol van Friese namen. Sinds 2002 verzorgt Karel Gildemacher ook columns in de Leeuwarder Courant, de grootste regionale krant in Friesland.

Waar komt die passie voor de Friese taal vandaan?

Dat weet ik helemaal niet. Die was er zomaar. Gekschierend zeg ik wel eens dat het een soort Heilige Geest is. Veel Friezen in Friesland vinden dat je goed Nederlands moet leren, omdat je met het Fries niet verder komt dan de Afsluitdijk, want daar houdt de provincie Friesland op (*De Afsluitdijk is een belangrijke waterkering en verkeersweg in Nederland die Friesland verbindt met de provincie Noord-Holland; ML*). Tot een dominee mij een keer zei: 'Dat is niet waar, want met het Fries kom je in de hemel.' Hij had gelijk, want je eigen taal is de taal van het hart.

Hoe verhoudt zich het Fries tot het Nederlands in de provincie Friesland?

Dat is moeilijk te zeggen. Ik denk dat het heel belangrijk is om hierbij de vergelijking te maken met de tweetaligheid van België – de Duitstalige gemeenschap

Zoals Karel F. Gildemacher, hier kort geleden op een bevroren Friesmeer, zijn kleindochter (Fardou) van twee de eerste schaatspassen leert, zo wordt ook een taal van ouder op kind doorgegeven. Met vallen en opstaan.

even buiten beschouwing gelaten. In België is de tweetaligheid geografisch bepaald: in Vlaanderen spreekt men Nederlands en in Wallonië spreekt men Frans. Dat is in Friesland niet het geval. Over de hele provincie spreekt iedereen Nederlands. Binnen die provincie kan nog ongeveer 75 procent van de mensen ook Fries spreken.

Hoeveel mensen gebruiken de Friese taal actief dan?

Dat hangt helemaal van de omstandigheden af. Zodra je weet dat iemand het Fries verstaat, dan spreek je die persoon ogenblikkelijk in het Fries aan. Maar als je

weet dat iemand de Friese taal niet spreekt of ze niet op prijs stelt, dan voert de andere spreker de conversatie onmiddellijk verder in het Nederlands. Friezen switchen heel snel.

Is dat ingebakken switchpatroon van de Friezen een van de oorzaken waardoor het Fries vandaag bedreigd wordt?

Jazeker. De bedreiging zit hem in het feit dat het Fries zo sterk op het Nederlands lijkt. Dat betekent dat heel veel mensen twijfelen. Zeg je nu *de kin* of *het kin*? In het Fries is het *het kin*; in het Nederlands is het *de kin*. Als je daarin niet goed onderricht wordt, dan weet je het dus niet, en dan stel je je al gauw de vraag of het iets uitmaakt.

Bedoelt u dat de Friese sprekers door die onverschilligheid slordiger worden in hun taalgebruik?

Wel, sommige mensen zeggen dat het er niet om gaat of je *het Fries* verstaat, maar dat het erom gaat dat je *de Fries* verstaat. De evolutie van een taal kun je enkel begrijpen als je de omstandigheden van de mensen die deze taal spreken ook in het onderzoek betreft. Met andere woorden, taal is onderdeel van de communicatie. Je moet als gesprekspartner een goed contact hebben met de mensen en daarin vinden sommigen dat de Friese taal een belemmering kan zijn.

Om hoger op de sociale ladder te geraken bijvoorbeeld?

Sommige Friezen kunnen goed Fries spreken, maar hebben een slechte beheersing van het Nederlands. Om gênante situaties te vermijden ontstaat bij velen de reactie om het Fries aan de kant te schuiven en Nederlands te studeren. Ik houd echter van pluriformiteit in taal. Hoe meer dialecten er zijn, hoe boeiender ik het vind. Ik betreur het dat men niet inziet dat je door meertaligheid net meer taalbeheersing krijgt, ongeacht welke taal het is. In dat verband loopt er een experiment in Friesland op het platteland met drietalige scholen waarbij leerlingen zeer vroeg beginnen met de taalbeheersing van de Friese, de Nederlandse en de Engelse taal. Op die manier komen ze in contact met drie talen die ze op een parallelle basis leren. Ik kan dergelijke initiatieven alleen maar toejuichen.

Nederland erkent het Fries als autochtone minderheidstaal. Welke gevolgen heeft dit voor de Friese taal gehad?

Nog nauwelijks. Het Fries heeft pas sinds 1951 bepaalde rechten verworven. Dat is betrekkelijk recent. De aanleiding daartoe was de veroordeling van een Friese melkboer. Die man had op de markt het Friese woord *sûpe* op zijn bus geschreven in plaats van het Nederlandse woord *karnemelk*. De warenwet in Nederland schreef voor dat je alle namen van producten in het Nederlands moest vermelden. Een hoofdredacteur van een toenmalige krant pikte dat verhaal op en schreef er een ongezouten opiniestuk over waarin hij de veroordeling aan de kaak stelde en het optreden van de rechter als kinderachtig en treiterend omschreef. De rechter in kwestie klaagde op zijn beurt de hoofdredacteur aan, waardoor die laatste voor het gerecht moest verschijnen. Hierdoor is een ware taalrel ontstaan waarop politieagenten slaags raakten met enkele demonstranten en journalisten. De mensen verwijzen nog steeds naar die bewuste marktdag in Leeuwarden met de benaming *knepelfreed* ('knuppelvrijdag').

Dat taaldispuut heeft wel gezorgd voor een opwaardering van het Fries.

Ja, men is in Nederland zo geschrokken van het hele gebeuren dat de ene wetgeving na de andere van de band rolde. Een Fries heeft nu het recht om zich tot de overheid te wenden in het Fries en er mag voor de rechtbank nu ook

Fries gesproken worden. Niet onbelangrijk is dat het Fries in het onderwijs werd toegestaan. Sinds 1984 is Fries een verplicht vak in het basisonderwijs en vanaf 1992 ook in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Sinds 1968 is Fries ook een keuzevak in het voortgezet onderwijs, waardoor een student voor zijn eindexamen Fries mag kiezen. Al die verwezenlijkingen hebben echter niet geleid tot een toename van het aantal Friese sprekers. Integendeel, er wordt steeds minder Fries gesproken. We hebben nu wel Friese radio en televisie, maar de macht van de Nederlandse zenders is te sterk voor de Friese zenders.

U leidt het Gildemacher Naamkundig en Cultuurhistorisch Onderzoek en Advies. Welke werkzaamheden oefent dit bureau uit?

Ik lever diensten aan overheden, bedrijven en individuen op het terrein van de cultuurgeschiedenis en de toponymie. Zal ik een voorbeeld geven? Het bedenken van Friese namen met een zekere symbolwaarde voor organisaties die daarom vragen. Die naam

Het gaat er niet om of je het Fries verstaat, het gaat er om dat je de Fries verstaat.

moet een bepaalde relatie leggen met het landschap waar die organisatie actief is en – niet onbelangrijk – die naam moet goed bekken voor Nederlanders die er voor de eerste keer mee in contact komen. Zo heb ik onderzoek gedaan voor een groep mensen van Staveren, een oude Hanzestad in Friesland. Die groep wou een groots cultureel festival organiseren in samenwerking met andere Europese steden waarvan de naamsetymologie mogelijk verwant is met Staveren. Tot voor kort deed ik een project van de Fryske Akademy waar onderzoek verricht werd naar terpen en terpnamen waarover eind 2008 een boek van mijn hand is verschenen (*Een terp is een kunstmatig opgeworpen woonheuvel in een gebied waar, als gevolg van het ontbreken van dijken, vaak overstromingen zijn; ML*).

Welke opdrachten neemt u nog voor uw rekening?

Ik schrijf een wekelijkse taalcolumn voor de grootste regionale krant, de *Leeuwarder Courant*. Die artikelen gaan over het Fries en over taalontwikkeling en taalgiedenis. Verder schrijf ik boeken, geef ik gastcolleges en begeleid ik studenten van de universiteit van Groningen op het vlak van toponymie. Momenteel staat er een heel groot wetenschappelijk project op stapel met mensen vanuit Wageningen, Leiden en Groningen en vanuit de dienst monumentenzorg in Nederland over de randgebieden van klei op veen. We willen de ontwikkeling van dat landschap nagaan in zijn ecologische verband. Voor dat project wordt een team van verschillende onderzoekers samengesteld.

Hebt u nog hoop voor het Fries? Wat hoopt u nog gerealiseerd te zien?

Er zou veel meer belangstelling moeten zijn voor het wetenschappelijk onderzoek over de ontwikkeling van het Fries, omdat het interessant is om te zien hoe een kleine taal met min of meer dezelfde rechten als een grotere worstelt in het groter geheel. Zal het Fries de weg opgaan van het Nederlands? Of moet het een eigen karakter houden met variatie? In het laatste geval zal men daarin moeten investeren.

En als dat niet gebeurt?

Dan zie ik het Fries verdwijnen. Op dit moment is de overheid de grootste voorvechter van het Fries en niet de bevolking. Ik noem dat 'Ierse toestanden'. Daarmee verwijs ik naar wat de Ierse regering na de onafhankelijkheid van Engeland gedaan heeft. De

Ieren riepen dat taal een symbool van de natie is. Omdat men wou aantonen dat Ierland een eigen natie vormde, is men het Iers sterk gaan propageren, terwijl het praktisch uitgestorven was – op de Gaeltacht-gebieden in het westen na. De overheid communiceerde in het Iers, er werden Ierse postzegels, buskaartjes, enzovoort gedrukt. De overheid heeft een enorme druk op het Iers uitgeoefend. Dezelfde situatie doet zich nu in Friesland voor.

Hoe bedoelt u?

De overheid probeert het Fries in alle geledingen van de maatschappij een plaats te geven, maar dat betekent wel dat de overheid fors zal moeten willen investeren in het Fries. Dat gebeurt echter onvoldoende. De regering profileert zich wel als pro-Fries, maar maakt er weinig middelen voor vrij. De ontwikkeling van schoolboeken voor 10 miljoen Nederlandse kinderen bijvoorbeeld heeft dezelfde kostprijs als de ontwikkeling van schoolboeken voor 100 000 Friese kinderen. Friese leermiddelen zijn dus altijd duurder. Daar wordt echter geen geld aan besteed. Ik denk dat velen de middelen voor Friese initiatieven als een vorm van luxe beschouwen. Ik vind dat jammer, maar ik besef dat er bij de bevolking ook totaal geen democratisch draagvlak bestaat voor de ondersteuning van Friese activiteiten.

Ondanks de wil van de overheid om Friese initiatieven te ondersteunen, ziet u de toekomst van de Friese taal dus somber in?

Wat de investering in het Fries betreft wel, ja. Maar ik heb wel troost. Men roept al 150 jaar dat het Fries geen 100 jaar meer bestaat en het bestaat nog steeds. Mijn vrouw en ik spreken Fries, mijn kinderen spreken Fries. Het Fries bestaat dus zeker nog 50 à 60 jaar!

Als er niet fors geïnvesteerd wordt in de Friese taal, dan zie ik het Fries verdwijnen.